

Kulturutskottet

Jämställdhetsombudsmannens berättelse till riksdagen 2022

Till arbetslivs- och jämställdhetsutskottet

INLEDNING

Remiss

Jämställdhetsombudsmannens berättelse till riksdagen 2022 (B 1/2022 rd): Ärendet har remitterats till kulturutskottet för utlåtande till arbetslivs- och jämställdhetsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- jämställdhetsombudsman Jukka Maarianvaara, Jämställdhetsombudsmannens byrå
- specialsakkunnig Toni Piispanen, undervisnings- och kulturministeriet
- undervisningsråd Satu Honkala, Utbildningsstyrelsen
- specialsakkunnig, lösningschef Maria Salenius, Finlands Kommunförbund
- jurist Ira Hietanen-Tanskanen, Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ rf
- specialsakkunnig i samhällsrelationer Karoliina Ketola, Finlands Olympiska Kommitté rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Delegationen för jämställdhetsärenden
- Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- Rådet för yrkeshögskolornas rektorer Arene rf
- Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry
- Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
- Bildningsarbetsgivarna rf
- Finlands Yrkesstuderandes Centralförbund - SAKKI rf
- Finlands Gymnasistförbund rf
- Alliansen för Finlands Studerande - OSKU rf
- Finlands studerandekårens förbund - SAMOK rf
- Finlands universitetsrektors råd UNIFI rf
- Finlands studentkårens förbund FSF rf.

Utlåtande KuUU 16/2022 rd

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Kulturutskottet anser att jämställdhetsombudsmannens berättelse på ett bra och ganska täckande sätt har behandlat samhällsreliga frågor som gäller jämställdhet och som kräver omfattande och långsiktigt arbete av olika aktörer. Utskottet har granskat berättelsen i de delar som tangerar utskottets ansvarsområde.

I berättelsen framhålls att det har visat sig vara svårt att beakta jämställdheten mellan könen i utbildningspolitiska dokument. Utskottet betonar med hänvisning till sitt betänkande om den utbildningspolitiska redogörelsen (KuUB 19/2021 rd — SRR 1/2021 rd) främjandet av jämställdheten mellan könen inom all utbildning från småbarnspedagogiken till utbildningen under och efter arbetslivet. I sitt betänkande har utskottet konstaterat att det är allmänt erkänt att utbildningssystemet är av betydelse för jämställdheten, och utskottet har betonat att jämställdhetsåtgärderna bör inkluderas i utvecklingsarbetet inom utbildningen. Det väsentliga är att jämställdheten i utbildningen utvecklas systematiskt och att resultaten av utvecklingsarbetet utvärderas.

Utskottet har som ställningstagande i sitt betänkande (KuUB 19/2021 rd, punkterna 3 och 9 i ställningstagandet) förutsatt bland annat att regeringen fortsätter åtgärderna för att förbättra jämlikheten i utbildningen och avveckla segregationen och att ovannämnda teman ska ingå som ett prioriterat område i verkställighetsplanen för den utbildningspolitiska redogörelsen.

Utskottet ställer sig bakom jämställdhetsombudsmannens rekommendation att säkerställa att utbildningsanordnarna har tillräckliga kunskaper om jämställdhet och tillräckliga resurser för att fullgöra skyldigheterna att främja jämställdheten. Utskottet betonar med hänvisning till sitt betänkande ovan (punkt 16 i ställningstagandet) att de ovan nämnda kraven bör utsträckas till alla utbildningsnivåer.

Fostrarna, lärarna och studiehandledarna har en viktig roll i att främja jämställdheten. Kompetensen för detta ska säkerställas både i den grundläggande utbildning som leder till examen och i fortbildningen. Det är viktigt att säkerställa kontinuiteten i arbetet för yrkesutbildade personer inom fostran och utbildning, och det är bra att man i jämställdhetsombudsmannens berättelse har fäst uppmärksamhet vid diskriminering i fråga om graviditet och familjeledighet. Det är viktigt att se till att visstidsanställningar exempelvis i situationer med graviditet och familjeledighet inte inverkar negativt på kvinnors karriärutveckling.

Könssegregationen och åtgärdandet av den

Berättelsen påtalar att i Finland är utbildningsnivån, erlagda examina och vilken yrkesgrupp man placerar sig i starkt fördelat enligt kön. Fördelningen är enligt ett sakkunnigyttrande stark i Finland jämfört med många andra europeiska länder. De traditionella könsuppfattningarna styr såväl barnen som de vuxna som arbetar med dem, och fördelningen syns redan i utbildningsvalen, som leder till att män och kvinnor placerar sig i olika uppgifter, yrken och branscher i samhället och arbetslivet. Detta tar sig uttryck bland annat i att män och kvinnor har olika karriärvägar och i lö-

Utlåtande KuUU 16/2022 rd

neskillnaderna mellan kvinno- och mansdominerade branscher, som senare leder till skillnader i pensioner.

Stereotypa synpunkter börjar påverka barns och ungas val i ett mycket tidigt skede. Utskottet betonar att man måste fästa uppmärksamhet vid minskning av segregationen redan från och med småbarnspedagogiken, och anser att det är viktigt att man i fostran och utbildningen beaktar det mål som ingår i grunderna för planen för småbarnspedagogik och läroplanerna att behandla barn och unga som individer som har möjlighet att göra de val som de önskar oberoende av kön.

Berättelsen fäster uppmärksamhet vid reformen av högskolornas antagning av studerande och konsekvenserna med tanke på könsfördelningen bland dem som får studieplats och den försämrade välfärden för gymnasiestuderande. Utskottet påpekar att reformen av högskoleantagningen i berättelsen i fråga om studerande inom utbildning på andra stadiet endast har behandlats ur gymnasieelevernas synvinkel, även om till exempel 52 procent av de nya som blev antagna till yrkes-högskolan vid den gemensamma ansökan förra året hade yrkesutbildning. Utskottet anser det vara viktigt att konsekvenserna av reformen av högskolornas antagning av studerande utreds och bedöms på ett mångsidigt sätt och konstaterar att slutsatserna bör grunda sig på evidensbaserad information som insamlats under en längre tid och som ännu i detta skede inte finns att tillgå i tillräcklig utsträckning.

Det är viktigt att också granska segregationen i fråga om undervisningspersonalen. För närvarande utgör kvinnor 97 procent av barntädgårdslärarna, nästan 80 procent av lärarna inom den grundläggande utbildningen och cirka 70 procent av lärarna i gymnasiet. Vid yrkesläroanstalterna är könsfördelningen jämnare, men också där återspeglas könskodningen i de olika utbildningsområdenas lärarkårer. (Lärarna och rektorerna i Finland 2016. Utbildningsstyrelsen, rapporter och utredningar 2017:2.)

Utskottet anser att det är möjligt att avveckla segregationen i högre grad exempelvis genom samarbete mellan utbildning och arbetsliv samt som en del av det kontinuerliga lärandet. De byten av bransch och yrke som sker på grund av förändringarna i arbetslivet och utifrån arbetstagarens egen vilja ger möjlighet att minska könssegregationen på arbetsmarknaden, vilket just inte beaktas i redogörelsen.

Skillnader i lärande och kompetens mellan könen

Utskottet delar jämställdhetsombudsmannens oro över de ökade skillnaderna i inläring och upprepar de iakttagelser som utskottet framfört i sitt betänkande KuUB 19/2021 rd bland annat om att skillnaderna i inlärningsresultat mellan flickor och pojkar är exceptionellt stora i Finland och att skillnaderna i skolprestationer mellan flickor och pojkar har ökat kraftigt. Stödåtgärderna för att stärka stödet för lärande riktas särskilt till pojkar.

Som ombudsmannen konstaterar i sin berättelse finns det både bland flickorna och pojkarna elever med bra och svagare kunskaper. I rapporten konstateras också att ”trots att det har identifierats genomsnittliga skillnader mellan flickor och pojkar i lärandet, välbefinnandet, intressen och val av utbildningar, ska man inte förenkla dessa skillnader för mycket och nöja sig med att förklara dem enbart med kön, vilket till och med kan stärka de negativa stereotypierna”.

Utlåtande KuUU 16/2022 rd

Utskottet instämmer i ombudsmannens åsikt att jämställdhet i lärande och i utbildningen överlag bör eftersträvas med åtgärder som grundar sig på att beakta de intersektionella skillnaderna¹ ur ett multiperspektiv och att motarbeta de snäva könsrollerna. Undersökningar visar att till exempel den socioekonomiska bakgrunden har en betydande inverkan på skillnaderna i inlärning.

Utskottet anser det vara bra att det vid undervisnings- och kulturministeriet har inletts flera projekt som syftar till att främja bland annat jämställdheten mellan könen i fråga om inlärning och utbildning. Genom projekten inom programmet Utbildning för alla bereds ny lagstiftning, permanenta finansieringsarrangemang samt verkningsfulla förfaranden och verksamhetssätt som stärker jämställdheten och jämlikheten. Syftet med projekten är bland annat att minska och förebygga skillnader i inlärning på grund av socioekonomisk bakgrund, invandrarbakgrund eller kön.

Bland målen för utvecklingsprogrammet Rätt att kunna för yrkesutbildningen ingår att minska och förebygga skillnader i inlärning och inlärningsresultat på grund av kön, socioekonomisk bakgrund, bostadsort eller stödbehov och på så sätt främja jämställdhet och likabehandling inom yrkesutbildningen. Genom kvalitetsprogrammet för gymnasieutbildningen strävar man efter att höja kunskapsnivån och stärka jämställdhet och likabehandling.

Elevernas och studerandenas välbefinnande ur jämställdhetssynvinkel

Jämställdhetsombudsmannen lyfter i sin rapport fram oroväckande aspekter som hänför sig till barns och ungas välbefinnande. I berättelsen framförs bland annat att regnbågsungdomarna jämfört med andra unga har betydligt fler problem med hälsan och välfärden, vilket också bekräftas av resultaten av Institutet för hälsa och välfärds enkät om skolhälsa (2019 och 2021). I berättelsen fästs också uppmärksamhet vid att flickor mår dåligt och faktorer i tillväxtmiljön som bidrar till det. Oron är befogad. Till exempel enligt skolhälsoenkäten 2019 är resultaten beträffande mängden trakasserier som flickor utsätts för oroväckande. Enligt ett erhållet sakkunnigyttrande framgår det av enkäten Amisbarometern att flickor har dubbelt så mycket erfarenhet av otrygghet vid lärande på arbetsplatsen jämfört med pojkar.

Utskottet betonar att man bör främja tidigt ingripande i könsrelaterat våld och trakasserier i skolorna genom effektiva åtgärder. Likaså är det viktigt att stärka kompetensen hos barnens och de ungas vårdnadshavare samt hos de yrkesutbildade personerna bland annat i frågor som gäller könsminoriteter och sexuella minoriteter och inlärningsskillnader mellan könen.

Sammanslutningar för fostran och utbildning är viktiga platser för att förbättra de ungas delaktighet, jämlikhet och säkerhet. Genom att beakta mångfalden bland barn och unga till exempel i skolmiljön och i undervisningens innehåll kan man stödja välfärden hos alla unga. Detta kan främjas på många sätt, såsom genom att utveckla den fostran i sexuell hälsa som ges i skolorna,

1 Kön är inte den enda faktor som definierar en persons ställning i samhället eller påverkar den diskriminering som personen kan bli utsatt för. Förutom kön har även till exempel ålder, hälsotillstånd, ursprung, språk, religion och sexuell läggning betydelse för diskriminering. Detta så kallade intersektionella perspektiv beaktar även andra faktorer som definierar individer och de strukturella skillnaderna synligare inte bara mellan könen utan också inom könen (skillnader mellan kvinnor som tillhör olika grupper, skillnader mellan män som tillhör olika grupper etc.). Det är viktigt att beakta intersektionalitet såväl i främjandet av jämställdhet och likabehandling som i utredning av upplevd diskriminering. Källa: B 1/2022 rd, s.12

Utlåtande KuUU 16/2022 rd

genom omsorgsfull och sakkunnig jämställdhets- och likabehandlingsplanering i skolor och läroanstalter och genom gott ledarskap i detta arbete. Det väsentliga är att planerna förankras i vardagsverksamheten.

Det är viktigt att barn och unga deltar i jämställdhetsplaneringen och utvärderingen av hur den förverkligas inte bara med tanke på jämställdhetsuppfostran utan också med tanke på att deras synpunkter ska bli beaktade. Det är viktigt att identifiera att utöver fostran och utbildning är även annat arbete som utförs med barn och unga, såsom ungdomsarbete och hobbyverksamhet, funktioner där förverkligandet av jämställdheten kan främjas på ett systematiskt och verkningsfullt sätt.

Uppföljning av hur jämställdheten genomförs inom olika branscher

Kulturutskottet anser att det är bra att följa upp och utvärdera hur jämställdheten förverkligas inte bara inom utbildningen utan också inom utskottets övriga verksamhetsområden, såsom idrotts- och kultursektorn. Lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986, jämställdhetslagen) innehåller uttryckliga bestämmelser om utbildningsanordnare. Myndigheternas skyldighet att främja jämställdheten enligt nämnda lag (4 § 3 mom.) gäller å sin sida myndighetsverksamhet i allmänhet så att den utöver utbildningstjänster också omfattar bland annat kultur- och fritidstjänster (RP 195/2004 rd, s. 22).

Liksom i de lagar som gäller utbildning innehåller också till exempel idrottslagen (390/2015, 2 §) en lagstadgad skyldighet att främja jämställdhet. Aktörerna inom idrottssektorn åläggs att främja jämställdhet till exempel i samband med beviljandet av statsbidrag, varvid uppmärksamhet fästs vid hur den organisation som ansöker om statsbidrag ser till att jämställdhet och likabehandling uppnås. Alla grenförbund och idrottsorganisationer som ansöker om statsbidrag förutsätts ha en likabehandlings- och jämställdhetsplan.

Enligt ett erhållet sakkunnigyttrande finns det fortfarande utrymme för utveckling trots de framsteg som gjorts när det gäller jämställdheten inom idrott och motion. Åtgärderna för att bland annat öka kvinnornas andel i ledningen och träningen inom branschen samt främja en jämlik fördelning av resurserna bör fortsätta. Jämställdhetsombudsmannen har årligen avgett några utlåtanden om idrott och motion. Utlåtandena har bland annat gällt kvinnliga idrottsutövares synlighet i medierna, praxis för prisutdelning vid idrottstävlingar samt principerna för fördelning av idrotts- och idrottshallar.

Förverkligandet av jämställdheten inom idrottssektorn har bedömts i en översikt över jämställdheten inom idrott och motion i Finland 2021 (Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2022: 5), där man bland annat lyft fram att pojkar och män rör sig aktivare än flickor och kvinnor samt att kvinnors förutsättningar för motion, även på toppnivå, har utvecklats.

Andra synpunkter

Utskottet upprepar i detta sammanhang det som framförts i utlåtandet KuUU 4/2021 rd och betonar vikten av att förbättra bedömningarna av jämställdheten och jämlikheten i regeringens propositioner för att utskotten också till dessa delar ska ha möjlighet att få behövlig och möjligast hel-

Utlåtande KuUU 16/2022 rd

täckande information om konsekvenserna av den aktuella propositionen. Utskottet fäster särskild uppmärksamhet vid att ministerierna behöver tillräckliga resurser för lagberedningen samt vid ledningen av lagberedningen och tidtabellen för beredningen. Exempelvis de alltför strama tidtabeller som ledningen uppställt för enskilda propositioner bidrar inte till att förbättra lagberedningens kvalitet.

I jämställdhetsombudsmannens berättelse konstateras att ombudsmannens underdimensionerade resurser är den faktor som mest påverkar jämställdhetsombudsmannens möjligheter att övervaka skyldigheten att upprätta jämställdhetsplaner och vidta andra åtgärder för att främja jämställdhet. De bristfälliga resurserna återspeglas också i övervakningen av diskrimineringsförbuden och förebyggandet av diskriminering. Utskottet betonar att jämställdhetsombudsmannen bör tillförsäkras tillräckliga resurser så att ombudsmannen har faktiska möjligheter att sköta sina uppgifter.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Kulturutskottet föreslår

att arbetslivs- och jämställdhetsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 2.6.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Paula Risikko saml
medlem Sanna Antikainen saf
medlem Marko Asell sd
medlem Jukka Gustafsson sd
medlem Veronika Honkasalo vänst
medlem Kaisa Juuso saf
medlem Hilikka Kemppi cent
medlem Mikko Kinnunen cent
medlem Pasi Kivisaari cent
medlem Ari Koponen saf
medlem Noora Koponen gröna
medlem Mikko Ollikainen sv
medlem Pirkka-Pekka Petelius gröna
medlem Ville Valkonen saml
medlem Sofia Vikman saml.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Lahtinen.